

Становище

от доц. д-р Даниел Михайлов Смилов, ПН 3.3. Политически науки
на дисертацията на **Мартина Цветанова Маринова** на тема
„Партийна система в ЕС – динамика след Лисабонския договор“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор по политология“

Докторската дисертация на Мартина Маринова е безспорно академично постижение, за което тя и нейния научен ръководител – професор Румяна Коларова - трябва да бъдат поздравени. Изследването е едновременно задълбочено и многообразно – използва различни методи, но през цялото време държи ясно пред себе си поставените задачи и изследваните хипотези. Влизането в многобройни детайлни дискусии по различни въпроси на европейската политика никога не е самоцелно. От тази гледна точка дисертацията е добре написана и лесно би могла да се трансформира в публикувана монография, което препоръчвам.

Темата на дисертационния труд е актуална и научно значима. При публикация може да се помисли за промяна на заглавието, защото в момента то е твърде неутрално – динамика на партийната система на ЕС след Лисабонския договор. Всъщност дисертацията изследва един основен проблем – доколко партийната система на ЕС прилича или се отличава от системите на държавите членки. Мартина Маринова добре разбира *sui generis* характера на ЕС като политическа общност – хибрид между държава и междуправителствена организация – което по дефиниция предполага, че партийната система на този хибрид ще има съществени отлики от тази на националните държави. Дисертацията проследява обаче процеси на сближаване, които се изразяват в институционализиране на наднационалните партии, появяването на по-структурирана опозиция, утвърждаването на определени кливиджи на наднационално ниво, налагането на наднационални политически теми, които трансформират европейските избори в по-самостоятелни демократични волеизявления, а не просто „избори от втори порядък“, които имат смисъл основно по отношение

националните избори и разположението на националните политически сили във вътрешната политика.

Изводите на Мартина Маринова са нюансирани, защото и реалността е доста комплексна. Процесите на трансформация на наднационалната партийна система в нещо сходно на националните далеч не са нито завършени, нито са необратими – т.е. изходът не е предопределен. Изследването добре е показало различните тенденции в тези процеси и всъщност се е превърнало в добър увод в съвременната европейска партийна политика. Като такава, то определено има приносен характер в българската политическа наука.

Формалната оценка на изследването също е в полза на докторанта. То съдържа 270 страници текст, добре структуриран и написан, както и много богатата източникова база – библиографията 251 използвани научни вторични източника, от които 246 на английски език и някои на български език. Освен това са използване огромен обем официални документи, които са съществени за изследвания проблем – учредителните договори през актове и документи на европейските институции, регламенти, доклади в изследваната област, стенограми от заседания на европейски институции и комисии.

Изследването напълно *отговаря на академичните критерии* за подобен род академичен продукт. Представен е добре написан автореферат, както и самооценка на приносите, която е точна. Докторантката има двойно по-голям брой от необходимите публикации по темата на доктората.

От съдържателна гледна точка и в по-конкретен план, представената дисертация има

една основна цел („да проследи и анализира три ключови процеса, определящи динамиката на европейската партийна система и обуславящи нейната поляризация след влизането в сила на Договора от Лисабон“ – с. 6). Тази доста обща цел е разбита всъщност на четири по-операционализируеми изследователски цели: преглед на литературата и изясняване и систематизиране на използваните понятия; проследяване и анализиране на основните етапи в развитието на европейската партийна система; изясняване на начините, чрез които процесът на парламентаризация благоприятства развитието на партийността и партийната система в ЕС; анализ на европеизацията на изборите за ЕП.

Дисертацията има и една основна хипотеза (която е разбита на различни подварианти): дали конституирането на европейската партийна система и тенденциите на нейната промяна се обуславят от процесите на поляризация на националните партийни системи или са следствие от два ключови процеса на европейско ниво - парламентаризация и партизация? (с. 5). Три са работните хипотези: увеличаването на правомощията на ЕП благоприятства развитието на транснационална партийна система; промените в модела на междупартийна конкуренция налагат преразглеждане на теорията за 'дефицит на опозиция' в ЕП; изборите за ЕП постепенно придобиват свое специфично политическо измерение, различно от това на националните избори (вж. с. 6).

От гледна точка на методологията първата и втората глави са критичен анализ на литературни източници (допълнени с метода case study), документен анализ, електорален анализ. Третата глава използва качествен и количествен анализ на дебатите и гласуванията, свързани с приемането на бюджета на ЕС (количествено изследване на гласуванията в ЕП по приемането на бюджета и качествено изследване на дебатите, което цели да покаже, кои са основните характеристики на опозицията в ЕП и каква е мотивацията на политическите групи). Глава пета предлага сложно изследване на съдържанието и дискурса на манифестите на всички представени европейски партии в ЕП, като първоначално на базата на статистически анализ са разработени индикатори, последвани от качествено изследване за идентификация на идеологическите позиции на европейските политически партии. В последна сметка са изведени десет конкретни за случая хипотези, тествани чрез корелационен анализ – главата е базирана на изследване на българския казус, но може да бъде третирана и като пилотна по отношение на други държави.

Първата глава е „Концептуализация на основните понятия и подход“, и се занимава основно с анализ на междуправителствения подход и на неофункционализма, като в крайна сметка авторката изразява предпочитание към подхода на многостепенното управление като част от постфункционализма (вж. с. 21). Този подход всъщност е аналитичен и не заема позиция по отношение на големите въпроси – дали ЕС се е запътил към задълбочаване на федерализацията или обратно. От тази гледна точка теоретичния избор е обосноваван – той дава възможност на изследвателя да запази по-неутрална аналитична позиция и да бъде чувствителен към различните, понякога и противоречиви тенденции.

В тази глава, след разглеждане на класически дефиниции авторката достига и до извода, че партийната система на европейско ниво отговаря на критериите за партийна система, макар да не е идентична с националните партийни системи (вж. с. 29). Въведени са и „трите лица“ на европейската партийна системи (партии на национално равнище, партии на европейско равнище, политически групи в ЕП), като на две от тях е посветен по отделен раздел. Като цяло, концептуалната и емпирична част свършена в тази глава дава солидна основа на дисертацията.

Втората глава („Ефектът на кризите в ЕС за консолидация на европейската партийна система: изследване на кливиджите на ниво ЕС“) изследва ролята на кливиджите на наднационално ниво, от една страна, и на преживяваните напоследък кризи на ЕС, от друга. Анализирани добре е един от основните кливиджи – евроскептицизмът, като се разглежда динамиката между „твърд“ и „мек“ негов вариант. Обосновано е съществуването на нов транснационален кливидж – между онези, които защитават националния суверенитет и националната култура срещу тези, които са за по-висока икономическа и културна интеграция (с. 82). Вторият основен кливидж на наднационално ниво е класическият ляво – дясно. Третият е следствие на поляризацията на европейската партийна система също и разделителната линия про ЕС – анти ЕС (вж. с. 152).

Главата детайлно анализира ролята на различни кризи в оформянето и засилването на тези кливиджи през последните десетилетия: финансовата криза - 2008 г., анексирането на Крим - 2014 г., бежанска криза – 2015 г., Брекзит – 2017 г., войната в Украйна – 2022 г.). Прави се извод, че има засилване вследствие на кризата с еврото не на кливиджа ляво-дясно, а на разделението про-/анти-ЕС (с. 89). Ясно е показано възникването на нови разделителни линии вследствие на бежанската и миграционна криза, анализиран е и Ефектът от Брекзит.

Главата („Парламентаризация и партизация в ЕС“) играе важна роля в структурата на дисертацията, тъй като в нея се тестват две от трите издигнати от авторката в началото на дисертацията работни хипотези. Тя има отношение и към „основната хипотеза“. Позитивната роля на парламентаризацията на ЕС за укрепването на наднационалната партийна система е анализирана точно и обосновано. Основният извод от тази част е, че „Еволюцията на правомощията на ЕП несъмнено води до повишаване на значението на европартиите като основна структурираща единица на представителната демокрация на европейско ниво“. (с. 152) Главата изследва

детайлно еволюцията на правомощията на ЕС, което само по себе си е принос, и в крайна сметка обосновава идеята, че тази еволюция допринася за структурирането и институционализирането на наднационалната партийна система. Главата разглежда и тезата за „дефицита на опозиция“. Според авторката „работната хипотеза (че този дефицит постепенно се преодолява) не може да бъде доказана изцяло, защото консервативната линия в лицето на ЕКР е силно разделена по време на гласуванията за приемане на бюджета на ЕС“ (с. 153).

Четвъртата глава („Политическият дебат за наднационалната партийност и европеизирането на изборите за ЕП“) е всъщност изследване по въпроса, доколко европейските избори – като тема на дебат в ЕП - придобиват собствена специфика, различна от тази на националните избори, изразена в доминиране на европейски теми в предизборните дебати. Главата е комбинация от детайлно изследване на определени реформи - в развитието на изборните реформи и на техните етапи, за различните предложения, поставени на обсъждане в специализирани доклади, отразяващи опитите на ЕП за създаване на единна изборителна процедура. Анализирани са и действащата в момента правна рамка на изборите за ЕП. Ключовият въпрос за „водещи кандидати“ в предизборната кампания, за транснационални изборни райони и изборни листи и др. е детайлно анализиран. Има и отделно емпирично изследване на дебатите около доклада Девеса (2021) в ЕП. Проследени са основните аргументи, приведени към въпроса за наднационалната партийност (вж. с. 189). Анализирани са и гласуването в Комисията по конституционни въпроси (3 май 2022 г.). След това са анализирани и дебатите не само в рамките на ЕП, но и в Съвета на ЕС (две срещи в периода октомври 2022 – юни 2023).

Макар че не стига до окончателен отговор на въпроса дали европейските избори не са вече просто избори от „втори порядък“, авторката продължава изследването на същата тема и в глава пета и последна глава („Автономност на процесите на партизация и европеизация на изборите за ЕП“). В нея предмет на анализ са предизборните манифести на всички европейски политически партии (от изборите 2019 г.), като в тях се търсят приоритетите на европейските партийни семейства. че като цяло продължават да доминират националните въпроси (вж. с. 251). Проведеното от авторката изследване на манифестите има своя собствена стойност. В първата (статистическа) част тя стъпва на данните от European Manifesto Project, като подбира

подходящи индикатори и извършва последващ корелационен анализ, след което следва анализ на съдържанието и на дискурса.

За тази цел авторката е извела десет хипотези, които съответно се тестват на базата на поведението на българските избиратели в избори за ЕП. Изводът е нюансиран - „нито една от двете теории относно изборите за ЕП не успява да обясни поведението на гласоподавателите в България изцяло. Корелационният анализ показва смесени резултати, които доказват отделни аспекти и от двата подхода“ (с. 248).

Дисертацията, както беше казано, е сериозно академично постижение. Дребни критики за повторения на отделни места могат да бъдат направени, както и за отделни цитати, но това е по-скоро техническа работа за отстраняване преди публикация.

Една по-обща критична бележка може да бъде отправена по отношение на относителната несвързаност между дебата за различните теории за европейската интеграция в първа глава и детайлния анализ на партийната система на ЕС оттам нататък. Авторката може да помисли за по-сериозни обобщения за това, какво ни казва състоянието на партийната система на ЕС за самия ЕС. Устойчиво ли е това хибридно, *sui generis* състояние на нещата? Ако е устойчиво, колко дълго, в каква времева перспектива? Филип Шмитер в много негови статии отчита, че възходът на национал-популизма не е бил адекватно взет под внимание от теоретиците на неофункционализма. Има ли граници на европейската интеграция, които се поставят от развитието на партийните системи на национално и наднационално ниво в ЕС? Това са все въпроси, които дисертацията повдига пред читателите си, но сякаш избягва техните отговори. Всяко изследване има своите ограничения – този избор може да се уважи, но от него въпросите не изчезват.

В заключение, безрезервно бих подкрепил едно решение за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки на Мартина Цветанова Маринова.

София, 22 май 2024 г.

доц. д-р Даниел Смилов